

MIJN NATUUR

*Koning
der
vogels*

Mijlpaal voor Van
Hemertfonds SBNL

Collectief en anv's
als haarlemmerolie

BvhJ: Heilige Eik of
Ziel van Groenesteeg?

Liefde voor hout én natuur

Zijn liefde voor de natuur ontstond bij Robert van den Boer uit Asten al jong. Als kind bracht hij veel tijd door in het nabijgelegen natuurgebied Starkriet, waar hij viste en zwom. 'Vroeger zaten daar veel hazen, fazanten en patrijzen. Tegenwoordig een stuk minder helaas.'

Rond 1995 startte Robert via SBNL als vrijwilliger. Hij dunde voor Staatsbosbeheer een bos uit. 'Toen ik wat later een huis kreeg met een houtkachel, heeft mijn liefde voor het hout echt een vlucht genomen. Op een goed moment kreeg ik van Staatsbosbeheer meer hout dan ik zelf kon opstoken. Toen ben ik het ook gaan verkopen.'

Tegenwoordig haalt Robert zijn hout uit het bosgebied van de Bosgroepen. Als zzp'er verdient hij zo, naast zijn baan als vrachtwagenchauffeur, het nodige bij. Voor de jacht - Robert is penningmeester van de WBE Asten - blijft nog maar weinig tijd over. 'Soms ga ik op uitnodiging mee om varkens te schieten in nulstandgebied.'

Robert vindt het een mooie gedachte dat zijn liefde voor hout ook de natuur ten goede is gekomen. 'Door het uitdunnen komt er weer licht in het bos. Daardoor zijn mooie, nieuwe stukjes natuur ontstaan, waar het stikt van de vogels en insecten. Zonder het uitdunnen was dat niet gebeurd.'

FOTO: HESTER HELEEN

SBNL
Natuurfonds

Mijn Natuur is een uitgave
van SBNL Natuurfonds
Lekdijk 58
3998 NJ Schalkwijk
Telefoon (0318) 578357
E-mail sbnl@sbnlnatuurfonds.nl
www.sbnlnatuurfonds.nl
IBAN NL97 RABO 0158 7442 41

Redactie

Marlies Kolthof (eindredacteur),
Trix van Veen, Hans Siemes, Kees de
Kroon en Oswin Schneeweisz

Foto's

fotoarchief SBNL Natuurfonds, Hans
Menop, Hester Heleen, EURECO
Ecologisch onderzoek & advies, CBK
Zeeland, Fam. Van Goch, Bosgroep
Zuid Nederland, Rob Visser
Photography, Marleen Annema
Fotografie, Patrijzen Werkgroep
Montferland, Stichting Guacamaya,
SPLIJ+, Henk Laverman, Nachtfort,
Trix van Veen, Canva

Vormgeving

Hocus (studiohocus.nl)

Druk

Damen Drukkers

Advertentie-exploitatie

SBNL Natuurfonds

Abonnementen

Losse abonnementsprijs voor niet-
donateurs 2025: € 45,00 per jaar
Abonnementen worden automatisch
verlengd. SBNL Natuurfonds
hanteert één maand opzegtermijn
voorafgaand aan het verstrijken van
het abonnement

ISSN 2588-8692

Jaargang 9, Herfst 2025

Overnemen van artikelen is
toegestaan met vermelding van
bron, auteur en toezending van een
bewijsexemplaar aan het bureau van
SBNL Natuurfonds

In dit nummer

12

Onderzoek helpt vuurbestrijding

Het is nieuws dat iedere zomer terugkeert: grote bosbranden teisteren Europa. Honderden vierkante kilometers natuur gingen ook deze zomer in vlammen op. Nederlandse en internationale wetenschappers zoeken ondertussen naarstig naar manieren om bij de bestrijding van deze grote branden te helpen.

36

Arend als indicator van het landschap

Weinig vogels op aarde genieten zoveel aanzien en bewondering als de majestueuze 'koning der vogels'. Maar hoe gaat het eigenlijk met de arend? In hoeverre is hij gevoelig voor de aantasting van ons landschap, het verlies aan biodiversiteit of voor klimaatverandering?

22

Niet bestrijden, maar beheren

Systeemgericht natuurherstel: het is de zoveelste glossy term uit het handboek van de moderne ecooloog. 'Onze focus ligt van oudsher te veel op het compleet verwijderen van exoten', zegt Jessica Snoek van Bosgroep Zuid Nederland. 'Wij proberen ze juist beheersbaar te houden op een ecologisch verantwoorde manier.'

26

Heilige Eik of Ziel van Groenesteeg?

De achtste editie van De Boom van het Jaar is gestart. Ook deze herfst kiest Nederland zijn favoriete boom uit de twaalf genomineerde provinciale bomenverhalen. Wordt het Oma Catalpa, de Overijsselse mammoetboom of de Heilige Eik? De winnaar gaat als Nederlandse inzending naar Brussel.

32

Van Hemertfonds: meer dan 1 miljoen

Het Van Hemertfonds van SBNL Natuurfonds bereikt een fraaie mijlpaal. Het eerste en oudste fonds van de stichting is de magische grens van 1 miljoen euro voorbij. Dat bedrag is in de loop der jaren toegekend aan tientallen particuliere landschapsprojecten in Overijssel en Oost-Gelderland.

Foto voorpagina:
Hans Menop

- 2 Mijn Natuurmoment**
Liefde voor hout én natuur
- 4 Colofon**
- 7 Voorwoord**
Het seizoen van verstilling
- 8 Nieuws en beleid**
Vergroening Eiland van Schalkwijk
- 12 Bosbranden teisteren Europa**
Onderzoek helpt vuurbestrijding
- 14 Fonds West Gelderland**
Parel langs de Waal
- 16 Kunst op je pad**
Bollen van beton in Zeeuws landschap
- 17 Alledaags Bijzonder**
De alien onder de wespen
- 18 Veldhelden: Theo van Goch**
Collectief en anv's als haarlemmerolie
- 20 Moment van Menop**
Herfstlandschap
- 22 Systeemgericht natuurherstel**
Exoten niet bestrijden, maar beheren
- 25 Spreekwoord uit het Dierenrijk**
De pijp uit gaan
- 26 Achtste editie De Boom van het Jaar**
Heilige Eik of Ziel van Groenesteeg?
- 30 De Uitkijkpost: Boomkroonpad**
Wandelen tussen vogels en eekhoorns
- 32 Van Hemert tot Dingshof-Coldeweijfonds**
Mijlpaal van 1 miljoen euro gepasseerd
- 34 Natuurstemmen: Frank Westerman**
Het verdwenen Drentse cultuurlandschap
- 36 Arend als indicator van het landschap**
Koning der vogels blijft imponeren

Steunt u ons met 5 euro per maand?

SBNL Natuurfonds staat op een keerpunt. Om voor onze donateurs van grote betekenis te blijven in landschapsbehoud, -beheer en -herstel, moeten we helaas opnieuw kijken naar de hoogte van de bijdragen.

We waarderen uw jarenlange steun enorm, als donateur én als abonnee, maar doen nu toch een beroep op u. De kosten zijn de laatste jaren flink gestegen. Zoals de productie- en portokosten van dit magazine en de prijzen van plantgoed voor projecten.

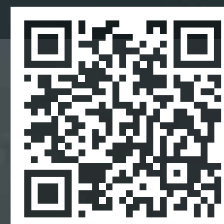
Op onze website hebben we de donatiemogelijkheden inmiddels aangepast naar prijzen die meer bij deze tijd passen. Nieuwe donateurs kunnen kiezen uit € 5, € 10 of € 15 per maand. Een abonnement op Mijn Natuur is nu € 45,- per jaar. Uiteraard willen we u als donateur niet verliezen, maar hebben wel een verzoek. Wilt ook u uw bijdrage verhogen naar minimaal € 5 per maand? U ontvangt dan nog steeds dit mooie magazine. En wij kunnen dankzij de verhoging het particuliere buitengebied beter blijven beschermen én verfraaien.

Doet u mee?

Als u akkoord gaat met een nieuw bedrag van minimaal €5,- per maand, stuur ons dan een berichtje via de mail: sbnl@sbnlnatuurfonds.nl, bel 0318-578 357, of stuur een brief aan SBNL Natuurfonds, Lekdijk 58, 3998 NJ Schalkwijk

Veel dank!

FOTO: TRIX VAN VEEN

Het seizoen van verstilling

De herfst is weer aangebroken! De geur van vochtige aarde, het geritsel van bladeren onder onze voeten, en dat zachte, gouden licht dat de wereld een laatste warme gloed geeft. De herfst roept bij mij altijd visioenen op van lange wandelingen, dikke truien en een goed glas wijn bij de open haard. Het is het seizoen van loslaten en verstilling.

Toch voelt het dit jaar anders. De bladeren kleuren niet zoals altijd langzaam van groen naar goud. We hebben te maken met een 'valse herfst', waarbij bomen door de droogte al vroeg hun bladeren en vruchten laten vallen als overlevingstactiek. De geur is anders. De stilte ook. De droogte heeft diepe sporen nagelaten in het Europese landschap. Op veel plekken werden bossen geteisterd door felle natuurbranden (meer op pagina 12).

Toch schrijf ik dit voorwoord niet in mineur. Want er is nog altijd veel om blij mee te zijn, zeker binnen SBNL Natuurfonds. Het Van Hemertfonds, ons oudste fonds, bereikt deze herfst de magische grens van 1 miljoen euro (zie ook pagina 32). In de afgelopen jaren zijn tientallen particuliere landschapsprojecten in Overijssel en Oost-Gelderland mogelijk gemaakt dankzij financiële steun uit dit fonds. Van honderden meters heggenstroken tot herstel van kolken, en van de bescherming van de patrijs tot een opgeknapte korenspieker.

Maar er is meer goed nieuws. In samenwerking met andere lokale partijen is SBNL Natuurfonds begonnen aan een grootschalig vergroeningsproject op het Eiland van Schalkwijk (lees hierover op pagina 8). Het gebied waar ook SBNL zelf kantoor houdt sinds een paar jaar. Voor het project is door het ministerie van LNV een subsidie toegekend van een half miljoen euro. Het past bovendien uitstekend binnen onze nieuwe focus als organisatie: een gebiedsgerichte aanpak in één regio tegelijk. Wat we een paar jaar geleden zijn gestart met de projecten van Natuur om de Hoek door het hele land, krijgt met dit grote en ambitieuze vergroeningsproject de verdieping die het verdient.

Zeer recent ontvingen wij helaas ook minder goed nieuws: Cees van Geel, onze toezichthouder op het landgoed Huis op de Bergen, is overleden. Namens het bestuur en de medewerkers van SBNL Natuurfonds wens ik zijn vrouw Gerrie, familie en vrienden veel sterkte met het verwerken van dit verlies.

In dit herfstnummer leest u weer veel verhalen over mensen die ons landschap helpen herstellen. Misschien is dat ook wel de kracht van de herfst: ze herinnert ons eraan dat elk einde ook het begin van iets nieuws in zich draagt. Ik wens u veel leesplezier en de komende maanden veel lange, verstilte wandelingen door ritselend blad.

Roelof Hemmen
Voorzitter SBNL Natuurfonds

FOTO: HESTER HELEEN

SBNL Natuurfonds gaat Eiland van Schalkwijk vergroenen

SBNL Natuurfonds gaat, in samenwerking met onder meer agrariërs, grondeigenaren en gemeente, het Eiland van Schalkwijk vergroenen. Dit ambitieuze vergroeningsproject is een belangrijke stap in het herstel van de groenblauwe dooradering van het hele gebied. Het ministerie van LNV heeft voor het project een subsidie toegekend van een half miljoen euro.

Het Eiland van Schalkwijk is een agrarisch poldergebied aan de zuidkant van de gemeente Houten. Het wordt omringd door water (Lek, Amsterdam-Rijnkanaal en Lekkanaal) en is rijk aan forten. SBNL Natuurfonds houdt kantoor op een van deze forten, Fort Honswijk. SBNL wil het komend jaar, als coördinator en aanjager van het project, de basis leggen voor de vergroening van het Eiland van Schalkwijk door een natuurvriendelijke inrichting van minimaal 5 procent van de 500 hectare agrarische gronden, zo'n 25 ha.

Passend binnen gedachtegoed

Aan de start van deze vergroening ging een lange voorbereiding vooraf. SBNL Natuurfonds is blij met de rijkssubsidie die

het project, naast alle andere beschikbare middelen, een enorme financiële impuls geeft. De vergroening van het Eiland van Schalkwijk en de opzet van het project sluiten perfect aan bij het gedachtegoed van de campagne Natuur om de Hoek die SBNL Natuurfonds enkele jaren geleden begon. In de komende tijd wil SBNL zich concentreren op een gebiedsgerichte aanpak, waarbij niet meer verspreid over het land, maar juist per gebied impact wordt gecreëerd.

Breed scala

Het ambitieuze vergroeningsproject moet uiteindelijk het cultuurlandschap herstellen, de waterhuishouding verbeteren, de klimaatadaptatie verhogen en de beleevingswaarde van het eiland vergroten. SBNL Natuurfonds zet daarbij in op nauwe samenwerking met een breed scala aan lokale partijen, waarvan het ASR Dutch Farmland fund, het landbouwgrondfonds van a.s.r., de belangrijkste is. De agrarische ondernemers en a.s.r. beheren een aanzienlijk deel van het eiland. Het ASR Dutch Farmland Fund is een grote grondbezitter op het Eiland van Schalkwijk en al langer een samenwerkingspartner van SBNL Natuurfonds.

Naast a.s.r. verzekeringen en lokale agrariërs werkt SBNL Natuurfonds samen met onder meer BPD | Bouwfonds Gebiedsontwikkeling, De Ridderlijke Duitse Orde Balije van Utrecht, provincie Utrecht, gemeente Houten, waterschap, Vitens en UNESCO Werelderfgoed. Daarnaast wordt voor het langjarig beheer van het gebied het agrarisch collectief Utrecht-Oost betrokken, dat beheersubsidies zal waarborgen en natuureducatie zal verzorgen.

Aanleg en herstel landschapselementen

Het project omvat de aanleg en het herstel van diverse landschapselementen. Een groot deel van de vergroening zal behaald worden met kruidenrijke akkerranden, natuurvriendelijke oevers, botanische weide en ruigtestroken. Maar ook staan de aanleg en het beheer van (knot) bomenrijen, knip- en scheerheggen, struweelhagen, poelen, dobben, pingoruïnes en wielen in het plan.

Tijdslijn

De aanlegwerkzaamheden vinden plaats in 2026. De uitvoering wordt deels

door de agrariërs zelf gedaan (zoals de aanplant van knotbomen, boomgaarden en het inzaaien van graslanden) en deels uitbesteed aan gespecialiseerde aannemers. Het plantgoed wordt betrokken van vertrouwde leveranciers. Daarbij wordt ingezet op autochtoon plantmateriaal om de biodiversiteit en genetische variatie te beschermen. Naast de fysieke aanleg stimuleert SBNL Natuurfonds regeneratieve landbouwprincipes, zoals minder ploegen, minder gebruik van chemische middelen en het verbeteren van de bodem- en waterkwaliteit. Om de impact van het project te delen

en andere agrariërs te inspireren, zullen na de uitvoering bijeenkomsten en excursies worden georganiseerd.

Blij

SBNL Natuurfonds is blij met deze kans. Het succes van dit project is een directe bijdrage aan de doelstellingen van het Deltaplan Biodiversiteitsherstel en de bredere provinciale en gemeentelijke beleidsdoelen voor een duurzaam en biodivers agrarisch gebied. Wij kijken uit naar een vruchtbare samenwerking en een succesvolle uitvoering met alle betrokken partijen.

Van moeras naar natuurrijke parel

Het Eiland van Schalkwijk en het omliggende gebied hebben een geheel eigen karakter. Diverse cultuurhistorische monumenten duiden op een lange geschiedenis. Oorspronkelijk bestond deze streek overwegend uit moeras. In de hoger gelegen gebieden langs de Lek was al rond het begin van de jaartelling sprake van bewoning. In de 11e en 12e eeuw begon de inpoldering. De centraal gelegen polders en de beide dorpen Schalkwijk en Tull 't Waal dateren uit de 13e en 14e eeuw.

Het gebied maakt ook deel uit van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Deze verdedigingslinie liep van Muiden tot de Biesbosch. Water werd gebruikt als verdedigingswapen. Als de vijand naderde, konden stroken weiland over een totale lengte van 85 kilometer onder water gezet worden. De doortocht door de vijand werd daardoor bemoeilijkt. De linie deed dienst van 1815 tot ongeveer 1940.

Het Eiland van Schalkwijk is rijk aan fietspaden, wandelwegen, kampeermogelijkheden en visplaatsen. Aan het begin van deze eeuw is bij Tull en 't Waal langs de noordzijde van de Lek een omvangrijk oeverrecreatiegebied gecreëerd met natuurlijke strandjes aan de waterkant en recreatieweiden.

SBNL Natuurfonds start nieuwe gezamenlijke campagne

Samen met Stichting Steenbreek en De Vlinderstichting is SBNL Natuurfonds een nieuwe campagne gestart: Erfparadijzen. Via de campagne moeten ten minste 1.000 erven in Nederland worden omgetoverd tot levendige plekken vol natuur. Het doel is om erfeigenaren bewuster te maken, te inspireren en te ondersteunen bij het natuurlijk inrichten van hun erf. De campagne loopt tot 1 december 2027.

Het efficiënt ingerichte Nederlandse landschap biedt steeds minder ruimte aan de natuur. Weilanden en akkers bestaan vaak uit monoculturen, met weinig plek voor wilde bloemen, insecten en andere dieren. Dit heeft geleid tot een sterke afname van de biodiversiteit. Om deze trend te keren, is de campagne Erfparadijzen gelanceerd.

Handleidingen en subsidies

Een Erfparadijs is simpelweg een erf waar de natuur welkom is en waar bloemen

bloeien, vogels zingen en insecten een thuis vinden. Minstens 1.000 erven moeten dankzij de campagne worden vergroend. Dat begint bijvoorbeeld met een Erfcheck. Daarnaast zijn er 15 praktische handleidingen over onder meer het aanleggen van een vijver, het kiezen van de juiste planten of het creëren van rommelhoekjes. Ook biedt de campagne informatie over subsidies en ondersteuning per regio, en kun je inspiratie opdoen bij anderen die hun erf al tot een paradijs hebben gemaakt.

Economisch nut

Veel landschapselementen zoals poelen, heggen en boomsingels zijn uit het buitengebied verdwenen, wat ten koste ging van de biodiversiteit. SBNL Natuurfonds gelooft dat het terugbrengen van deze elementen ook economisch nut kan hebben en zo bijdraagt aan de bestendigheid van het (boeren)bedrijf. De rol van SBNL Natuurfonds bij de campagne is cruciaal vanwege haar enorme kennis van en netwerk in het buitengebied, met name

onder agrariërs en grote particuliere landeigenaren. Dit biedt kansen voor natuurherstel. SBNL Natuurfonds doet dit nu al via het fonds Natuur om de Hoek voor gebiedsgerichte projecten.

Verloting

Naast inhoudelijke expertise, draagt SBNL Natuurfonds ook financieel bij aan de campagne. Dat doen wij onder andere door het verloten van een gratis Erfcheck voor drie winnaars. Een van onze experts gaat op bezoek, doet een inventarisatie en schrijft een advies voor vergroening.

Interesse?

Doe de Erfcheck, raadpleeg een van de handleidingen, of overweeg een donatie aan Natuur om de Hoek om agrariërs en grondeigenaren in jouw omgeving te helpen hun land te verrijken met prachtige landschapselementen. Samen brengen we de natuur terug, gewoon bij jou om de hoek! Alle informatie vind je hier:

erfparadijzen.nl

Foto's: Canva

IN MEMORIAM Cees van Geel (1946 – 2025)

Op 28 augustus overleed Cees van Geel, toezichthouder van landgoed Huis op de Bergen, eigendom van SBNL Natuurfonds in Doornspijk. Zeg je Cees, dan zeg je jagen, veldtoezicht, stroperijbestrijding, verenigingsman en opleider.

Cees was zijn hele leven actief in het jachttoezicht. De langste periode, 32 jaar, op landgoed De Utrecht (NB), tegen de Belgische grens onder Eindhoven. Voordat hij toezichthouder werd bij landgoed Huis op de Bergen, werkte hij tot zijn pensioen vijf jaar op landgoed Welna.

Cees richtte bij de dienstwoning op landgoed Huis op de Bergen een Jachttoezicht & Stroperij Museum in en kon urenlang vertellen over al zijn ervaringen in het veld. Tot ieders vreugde krijgt deze collectie een nieuw thuis in het 'Jacht en Toezichtmuseum Cees van Geel', te vestigen bij de Natuurdieren Opvang Culemborg. Een mooi eerbetoon aan iemand die zijn sporen verdiende in het jachttoezicht.

Wij herdenken Cees als een vakkundig en bekwaam toezichthouder die, samen met zijn vrouw Gerrie van Geel-Regts, enthousiast en vol inzet vorm gaf aan de instandhouding van het landgoed Huis op de Bergen, waarvoor wij hen zeer erkentelijk zijn.

Agenda

Zaterdag 1 november 2025
9.00 – 12.00 uur
Natuurwerkdag in Doornspijk

Op het kleine landgoed Huis op de Bergen gaan we opschot verwijderen en ruimte maken voor heide-ontwikkeling. Huis op de Bergen grenst aan Landgoed De Haere, een uitgestrekt stuifzandgebied ten zuidwesten van 't Harde. De droge

struikheide en jeneverbes aan de rand van het stuifzand trekken veel vogels, reptielen en vlinders aan. Om het gebied gezond en biodivers te houden, is uw hulp nodig! We hebben vele handen nodig om de kleine boompjes en struiken te verwijderen en zo de heide meer kans te bieden om zich te ontwikkelen.

Aanmelden kan via de website:
sbnlnatuurfonds.nl/activiteiten

FOTO: TRIX VAN VEEN

Giften

In het derde kwartaal van 2025 kreeg SBNL Natuurfonds een schenking uit het bedrijfsleven van € 5.000,- en van meerdere donateurs weer een welkome extra gift bovenop de reguliere donateursbijdrage. Hartelijk dank aan allen!

Wilt u ook meer betekenen voor de natuur en de fiscus een handje laten meehelpen? Dat kan! Periodiek schenken levert voordeel op voor de natuur én voor u, omdat uw gift jaarlijks geheel aftrekbaar is van de inkomstenbelasting. In een periodieke schenkingsovereenkomst legt u voor minimaal vijf jaar vast dat u een vast bedrag per jaar gaat schenken aan SBNL Natuurfonds. U kunt zelfs uw donatie verhogen, zonder meer te betalen. De Belastingdienst betaalt in dat geval mee aan uw gift.

Periodiek schenken? Neem contact op met Maaïke Brasz via sbnl@sbnlnatuurfonds.nl of bel haar via 0318 578 357

Nederlandse onderzoekers helpen internationale vuurbestrijding

Het is nieuws dat iedere zomer terugkeert en niet te missen is: grote natuurbranden teisteren Europa. Ook afgelopen zomer was het raak: Frankrijk kampte in het zuiden met de grootste bosbrand sinds 1949. Ook in Griekenland, Spanje, Italië en op Cyprus woedden grote branden. Honderden vierkante kilometers natuur gingen in vlammen op. Wetenschappers zoeken ondertussen naarstig naar manieren om bij de bestrijding van deze grote branden te helpen.

Natuurbranden worden soms veroorzaakt door natuurlijke oorzaken, zoals een blikseminslag. Vaak ook speelt menselijke activiteit een rol. Een achteloos weggegooide peuk, vonken van voertuigen en elektrische apparaten, of zelfs opzettelijke brandstichting. Voor het ontstaan van een natuurbrand is

‘brandstof’ vereist: dicht opeengepakte droge vegetatie, zoals dode bladeren of droge struiken, gecombineerd met droog, warm weer en wat wind.

Gigantische stofzuiger

Soms is het beangstigend om te zien hoe snel het vuur om zich heen grijpt en er een levensgevaarlijke situatie

ontstaat. De oorzaak hiervan: een zogeheten pyrocumulus, een stapelwolk die ontstaat boven een grote hittebron, zoals een bosbrand of vulkaanuitbarsting. De onderste luchtlagen zijn warm en vochtig, maar daarboven is het veel kouder. De lucht stijgt snel op, koelt af en condenseert, waardoor een wolk ontstaat. Deze wolk zuigt steeds sneller lucht aan,

als een gigantische stofzuiger. Dat wakkert het vuur zo hard aan, dat het snel en onvoorspelbaar uitbreidt.

Omslagpunt

Het probleem is dat een pyrocumulus op de grond bijna niet te herkennen is voor de brandweer. 'Als je zo dicht bij een brand zit, ben je onder de wolk en zie je niet hoe groot die is', vertelt Marc Castellnou, promovendus vuurmeteorologie aan de WUR en brandweercommandant in Catalonië. Of zo'n wolk ontstaat, is afhankelijk van de grootte en de intensiteit van de brand, maar dus ook van de omstandigheden in de atmosfeer. 'Er is sprake van een omslagpunt. Dan gaat de brand zelf het weer beïnvloeden en dat is een zichzelf versterkend effect. De brand kan van een halve kilometer per uur versnellen naar vijf of zelfs tien kilometer per uur.'

Stijging van het risico

Dit fenomeen heeft soms dramatische gevolgen. In 2017 kwamen bij één brand in Portugal 66 mensen om het leven en honderden raakten gewond. Ook in andere delen van de wereld zijn dit soort dodelijke natuurbranden voorgekomen. In Nederland ontstond volgens de onderzoekers in de afgelopen jaren twee keer pyrocumulus, maar kwam het gelukkig niet tot een dodelijke ramp. Castellnou ziet in Catalonië een flinke stijging van het risico in de afgelopen zeven jaar. 'Eerder waren de condities waaruit pyrocumulus kan ontstaan aanwezig bij 10 procent van de natuurbranden. Nu is dat afgelopen naar 18 procent.'

Invloed van klimaatverandering

Klimaatverandering lijkt de kans op het ontstaan van pyrocumulus steeds groter te maken. Dat komt door hoge temperaturen en extreme droogte. Net als in Zuid-Europa is het inmiddels ook in het midden en noorden van Europa oppassen geblazen. Daarom hebben onderzoekers van de WUR vanuit verschillende disciplines zich gezamenlijk op dit fenomeen gestort. 'De kans op een dag met brandgevaar is lager in Nederland dan in Spanje, want het is minder warm en droog', vertelt Castellnou. 'Maar als het gebeurt, is het risico op pyrocumulus groter, omdat er meer brandbaar materiaal in de natuur aanwezig is, juist omdat het niet zo vaak brandt.'

Gegevens van een weerballon helpen veiligheidsdiensten tijdens een brand de beste strategie te bepalen.

Trainen van een nieuw model

De kans op dit onvoorspelbare gedrag van een natuurbrand zit nog nauwelijks in de huidige modellen van de brandweer. 'Die kijken naar de brandstof, het weer aan de oppervlakte en het landschap zelf', aldus Cathelijne Stoof, onderzoeker bodemnatuurkunde en landbeheer aan de WUR. 'In het nieuwste wetenschappelijke model zitten ook die atmosferische condities die voor een pyrocumulus zorgen. Dit is een fundamenteel andere manier van kijken naar brandgedrag.' De onderzoekers trainen dit nieuwe model met gegevens van branden over de hele wereld.

De beste strategie

Tijdens een brand kun je de atmosferische condities meten met een weerballon, opgelaten door een analist van de brandweer. Die gegevens voeden binnen een paar seconden het model. Dat helpt de veiligheidsdiensten ter plekke de beste strategie te bepalen, bijvoorbeeld

door direct omwonenden te evacueren als het risico op een pyrocumulus groot wordt. In Nederland werd in april voor het eerst zo'n ballon opgelaten bij een natuurbrand in Loonse en Drunense Duinen. Het risico op pyrocumulus bleek daar niet zo groot.

Branden van de toekomst

Het onderzoek van de Wageningse natuurbrandexperts is een nauwe samenwerking tussen fundamenteel onderzoek en de praktijk van brandbestrijding. Dat is hard nodig, vindt ook Cathelijne Stoof. 'We moeten ons niet alleen voorbereiden op de branden van vandaag, maar ook op die van de toekomst. Straks monitoren vuurmeteorologen gedurende het hele brandseizoen de omstandigheden. Dit wordt net zo belangrijk als het maken van gewone weersverwachtingen.'

BRON: WUR.NL, 2 JULI 2025

FOTO'S: CANVA

Pyrocumulus

Beemdkroon

Begrazing met koeien

Hurwenensche Waard en De Kil: parel langs de Waal

Wie over de brug bij Zaltbommel rijdt, heeft er nauwelijks weet van, dat hij een uniek natuurgebied passeert. De Hurwenensche Waard vormt samen met de waterplas Kil van Hurwenen een pareltje langs de Waal. Het Fonds West Gelderland van SBNL Natuurfonds zorgde voor herstel van oude meidoornhagen in de uiterwaard.

Wie over de brug bij Zaltbommel rijdt, heeft er nauwelijks weet van, dat hij een uniek natuurgebied passeert. De Hurwenensche Waard vormt samen met de waterplas Kil van Hurwenen een pareltje langs de Waal. Het Fonds West-Gelderland van SBNL Natuurfonds zorgde voor herstel van oude meidoornhagen in de uiterwaard.

Bijna 400 jaar geleden is dit bijzondere gebied van zo'n 150 hectare ontstaan, doordat de toenmalige rivierbeheerder een kronkel in Waal afsneed. Door de jaren heen was het afwisselend droog en bij hoog water nat. Boeren weidden er hun vee, voornamelijk jongvee, en hooiden het gras. Als het

tenminste droog genoeg was. Ook nu nog speelt water een hoofdrol. Nog steeds loopt er vee in het gebied en zijn er boeren actief, maar dan als natuurbeheerders.

Gebied nieuw ingericht

Mede door de bijna-overstromingen in de jaren '90 is begin van deze eeuw een plan uitgevoerd om het Natura 2000-gebied De Kil van Hurwenen nieuw in te richten. Het staat nu te boek als een van de mooiste waternatuurgebieden van Nederland. Het plan was vooral gericht op versterking van de natuur, het landschap en op verbetering van de waterkwaliteit. Ook dient de uiterwaard als overloopgebied bij hoog water. Bijzonder element was het graven van een nevengeul, waar vissen als elft en

barbeel zich thuis voelen. Het moeras-gedeelte is groter gemaakt en verbeterd. Er is een ooibos gekomen. Het grindgat is ondieper gemaakt.

Bloemenzee van gras en kruiden

Ingeklemd tussen de Waal en de nevengeul ligt nu een langgerekt schiereiland op een stroomrug. Op de hogere plekken bevinden zich waardevolle graslanden die deels worden gehooid en deels beweid. Het grootste deel bestaat uit glanshaverhooiland, een relatief zeldzaam graslandtype. Daarin wemelt het van bloeiende grassen en kruiden. Op de allerhoogste delen die altijd droog staan, komen zeer zeldzame stroomdalplanten voor. Een natuurinventarisatie liet zien dat in de graslanden 187

Meidoornhaag waarin gaten zijn opgevuld met kleine exemplaren meidoorn

Veldsalie

verschillende plantensoorten te vinden zijn. In de zomer is het een kleurrijke bloemenzee. Onder meer geelgors, putter, grauwe gors, kneu, paapje en patrijs broeden er.

Waardman in ere hersteld

Het beheer bestaat uit maaien en afvoeren van het hooi. Soms volgt in het najaar een tweede maaibeurt met nabeweidning. Dit beheer gebeurt door lokale boeren van de agrarische natuurvereniging 'De Capreton' (meer ook op pagina 18-19). Die naam staat voor smalle kades of dijkjes langs een

Dankzij het Fonds West-Gelderland konden enkele honderden meters meidoornhagen worden hersteld.

wetering. De Capreton en Stichting Dorp en Landschap Bommelerwaard houden toezicht op beheer en ontwikkeling, en noemen zich samen met hun ecologische adviseur Cyril Liebrand de 'waardman' van het gebied. Dit grijpt terug op een term uit het verleden, die zij hiermee in ere herstellen. Van oudsher is een waardman

degene die namens de grootgrondbezitter een oogje in het zeil houdt en zorgt voor het beheer.

Herstel van de meidoornhagen

Onderdeel van het versterken van de natuur, het landschap en de cultuur-historische waarden is het herstel van de meidoornhagen. Met name door het uitgraven van de nevengeul is een behoorlijk deel verloren gegaan. Op andere plekken waren de hagen verrommeld of deels verdwenen. Voor het herstel klopte de Stichting Dorp en Landschap aan bij SBNL Natuurfonds. Met het geld vanuit het Fonds West-Gelderland konden enkele honderden meters hersteld worden door de aanplant van nieuwe, nog kleine exemplaren. Dankzij dit hagenproject behoudt de Hurwenensche Waard zijn prachtige percelenstructuur. Het is de opmaat om nog meer landschapselementen in het gebied aan te pakken.

De wens van de bewoners

Van meet af aan heeft de stichting zich ingespannen om de natuur en het landschap in de uiterwaard zo te behouden als de inwoners van Hurwenen het wilden. En niet zoals Rijkswaterstaat of Staatsbosbeheer het voor ogen stond. Drijvende kracht achter deze aanpak was Gijsbert Smit, kunstenaar, oud-wethouder en natuur- en landschapsliefhebber, die op 25 juli overleed.

BLOMMENWAARD VAN SBNL

De Hurwenensche Waard grenst aan het kleinere natuurgebied de Blommenwaard. Dat gebiedje is eigendom van SBNL Natuurfonds. Het is een voormalige kleiput van 3,37 ha, waaruit klei werd gewonnen voor de steenfabriek. De waterpartij is omgezet in natuurgebied met moeras, vochtig hakhout en middenbos, kruiden en faunairijk grasland. In 1989 kreeg SBNL Natuurfonds het gebied in handen dankzij een schenking van de voormalige BV Koninklijke Steenfabrieken Van Lookeren Campagne BV. Dat bedrijf schonk ook de Breemwaard en de Cropsche Waard, inmiddels beide fraaie natuurgebieden.

Als secretaris van de Stichting Dorp en Landschap Bommelerwaard beet hij zich vast in een zorgvuldige inrichting van de Hurwenensche Waard. We laten het niet gebeuren dat de 'ongerepte ecotoop' wordt aangetast, zo klonk het strijdvaardig. Die aanpak heeft gewerkt. De natuurrijkdom van weleer is hersteld.

TEKST: HANS SIEMES

FOTO'S: EURECO ECOLOGISCH ONDERZOEK & ADVIES

Bollen van beton in klassiek Zeeuws landschap

Een klassieker beeld van de Zeeuwse polders bestaat bijna niet. Lopend naar een van de negen kunstwerken van het kunstproject Polder Peil in de Wilhelminapolder zie je links aardappelen en rechts uien in de akkers.

Een polder is niet zomaar een uitgestrekte platte vlakte die aan de zee onttrokken is. Het is een landschap dat glooit tussen hoogtes en laagtes, tussen dijken en sloten. Een landschap dat wordt doorsneden door asfaltwegen en altijd eindigt bij de zeedijk. Overal waar de bezoeker staat in dit gebied, ziet hij minstens één sculptuur, en op één plek zelfs vijf tegelijk.

Karakteristiek profiel

Polder Peil bestaat in totaal uit negen sculpturen van de Duitse kunstenaar Michael Beutler (Duitsland, 1976), gevormd door bollen van beton. De

reeks heeft als doel bezoekers van de Wilhelminapolder bewust te maken van de verschillende hoogtes die deze polder zijn eigen karakteristieke profiel geven. Beutler kreeg de opdracht van de Koninklijke Maatschap de Wilhelminapolder ter gelegenheid van haar 200-jarige bestaan in 2009.

Elkaars spiegelbeeld

Wie van het ene beeld naar het andere loopt of fietst, ziet dat elk een eigen identiteit heeft. Niet alleen de maat is anders, ook het profiel. Beutler heeft telkens de onderkant aangepast aan de altijd ongelijke bodem waarop het beeld rust. En omdat de twee helften telkens elkaars spiegelbeeld zijn, zie je de ongelijkheid van de voet terug in de bovenkant van het beeld. Zo is de ene sculptuur afgeplat, terwijl de grootste bijna volmaakt rond is, en de kleinste het meest wegheeft van een schaal.

Inpoldering voor verkoop

De Koninklijke Maatschap de Wilhelminapolder is een akkerbouwbedrijf ten noorden van de stad Goes. Het bedrijf beslaat 1.900 hectare, waarvan ongeveer 1.500 hectare wordt bewerkt. De rest bestaat uit weilanden, wegen, water, mosselpercelen en natuurgebieden, zoals de Schenge. In het jaar 1809 werden de schorren en slikken boven Goes ingepolderd door 24 kooplieden uit Rotterdam, aanvankelijk met het doel de grond te verkopen. De grondprijzen stonden echter onder druk, dus brachten de kooplieden de grond zelf in cultuur. Inmiddels is de Wilhelminapolder het eigendom van ruim 400 maten, die in Nederland en daarbuiten wonen. Prachtig om te zien hoe cultuurlandschap en kunst hier samenkomen!

TEKST: TRIX VAN VEEN

De alien onder de wespen

Dagelijks zien we ontelbare dieren. Ze vliegen om ons hoofd, kruipen onder onze voeten of kriebelen op de huid. In deze rubriek nemen we die alledaagse, maar toch bijzondere beestjes onder de loep. Deze keer: de harkwesp.

De wesp is misschien wel het meest ongewoon gewone beestje dat er bestaat. Uit onderzoek blijkt dat in een gebied waar bijen worden geweerd, de wesp de rol van bestuiver overneemt, als een soort reserve-bij. Als dat geen goed nieuws is voor onze nooddriftige biodiversiteit, weet ik het niet meer.

Harige graver

Eén specifieke wesp mag zich dit jaar verheugen in toenemende belangstelling: de harkwesp. Deze soort kreeg het predicaat 'Insect van het

Jaar'. Je kunt lacherig doen over zo'n verkiezing, maar als de harkwesp die titel niet had verdiend, was ik niet op zoek gegaan naar wetenswaardigheden over dit beestje.

Dan had ik niet geweten dat de harkwesp zijn naam dankt aan de stevige haren op zijn poten waarmee hij razendsnel zijn nest onder het zand graaft. Het vrouwtje is een echte moederkloek die één larve per keer grootbrengt. Moeder Harkwesp legt een ei in een zelf gegraven nestgang en voedt de larve elke dag, totdat deze klaar is om in haar cocon te verpoppen. Dat duurt ongeveer een week, maar pas een jaar later vliegt de jonge wesp uit.

Broedzorg

Die moederlijke zorg is in de insectenwereld best bijzonder.

De meeste insecten poneren ergens hun eitjes en gaan er dan snel vandoor. Niks broedzorg. De harkwesp vliegt echter af en aan met verse zweefvliegen. Dit lijkt een vrij solitaire aangelegenheid, maar niets is minder waar. De moeders maken hun nestgangen dicht bij elkaar, omdat dit veiliger is.

Buitenaards

Zijn zwartgeelgestreepte lijfje is typisch wesp, maar zijn gifgroene grote ogen geven de harkwesp een buitenaards voorkomen. Zeker omdat zijn bovenlip ook nog een merkwaardige snavelvorm heeft. De mannetjes hebben antennes op hun kop met een gele onderkant. Harkwespen maken hun nestjes op zandgronden. We vinden ze dus vooral in de duinen, en in

heidevelden in Noord-Brabant, de Veluwe en de Utrechtse heuvelrug.

De befaamde natuurchroniquer Jac. P. Thijse kwam er eens eentje tegen: 'Hij harkte met de voorpoten het droge zand en dat met zoveel kracht, dat de korrels onder zijn lichaam door ver voortschoten. () Zijn voorpoten draaiden om elkaar, net als de duimen van een oude dame, die zich met gevouwen handen zit te vervelen.' Volgens mij is de ontmoeting tussen mens en harkwesp nooit mooier beschreven.

TEKST: OSWIN SCHNEEWEISZ
FOTO: CANVA

Theo van Goch op zijn eigen bedrijf

Collectief en anv's als haarlemmerolie voor landschapsontwikkeling

In onze serie Veldhelden spreken we mensen met een visie en hun voeten in de klei. Dag in, dag uit zetten zij zich in voor meer biodiversiteit, een mooier landschap en een duurzame toekomst. In deze aflevering: Theo van Goch, melkveehouder in Ammerzoden, en projectleider ANLb bij het Collectief Rivierenland, waar hij samen met de ecooloog zes gebiedscoördinatoren aanstuurt. Daarnaast is hij betrokken bij de agrarische natuurvereniging De Capreton.

Het werkgebied van Collectief Rivierenland loopt van de Duitse grens tot het Munnikenland, het meest westelijke deel van de Bommelerwaard. Het collectief zet zich in voor het behoud en de ontwikkeling van het karakteristieke rivierenlandschap. Maar liefst zes agrarische natuurverenigingen (waaronder De Capreton), 644 boeren en honderden vrijwilligers zijn erbij betrokken. Het

collectief is de schakel tussen beleid en uitvoering.

Doelen halen

Het belangrijkste instrument is de landelijke subsidieregeling Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). Collectief Rivierenland maakt afspraken met boeren in het werkgebied over aangepast beheer van landbouwgrond, zodat biodiversiteits-, landschaps- en

milieudoelen kunnen worden behaald. De deelnemers ontvangen hiervoor een vergoeding. In totaal gaat het om ruim 5.000 hectare.

Mozaïek van beheervormen

'In de eerste plaats gaat het om weidevogelbeheer', vertelt Theo van Goch. 'Ieder jaar overleggen we met de agrariërs: kun je later maaien? Kun je een greppel onder water zetten? Ook hebben we verscheidene

Biodivers Akker Mozaïek met strokenteelt

‘Benut de kennis en ervaring van anv’s en collectief die diep geworteld zijn in het gebied en nauw verbonden met de praktijk.’

percelen met kruidenrijk grasland en plasdras. Daarnaast is de patrijs een belangrijke doelsoort, waarbij we wat breder kijken naar de hele habitat. We zaaien bijvoorbeeld akkerranden en wintervoedselakkers in. Uiteindelijk gaat het om een mozaïek aan beheervormen, waarvan ook andere doelstellingen voor milieu en waterkwaliteit en andere diersoorten mee profiteren.’

Biodivers Akker Mozaïek

Buiten het ANLb om kent Collectief Rivierenland nog andere gebiedsprojecten. Vrij nieuw is de pilot met zogeheten BAM-akkers. Op negen locaties is ruim 50 hectare Biodivers Akker Mozaïek aangelegd, vogelakkers die bijvoorbeeld overwinterende akkervogels enorm ten goede komen. Van Goch: ‘Het is eigenlijk een vorm van strokenteelt met luzerne en allerlei kruiden, maar ook gangbare rust- en eiwitgewassen. We werken hierin samen met agro-ecoloog Ben Koks, Anthonie Stip van de Vlinderstichting, en Sander Bernaerts als adviseur bio-akkerbouw. Als je ziet hoeveel verbetering voor de biodiversiteit dat oplevert in relatief korte tijd, dan voel je hoeveel we nog kunnen bereiken.’

Grote potentie

Het project met de BAM-akkers is nog experimenteel. Maar verwacht wordt dat deze vorm van landbouw vanaf 2027 wordt opgenomen in het ANLb en er

dus ook een vergoeding tegenover staat. Melkveehouder Theo van Goch ziet grote potentie, omdat de opbrengst van de verbouwde gewassen goed past binnen het businessmodel van het agrarische bedrijf. ‘Het is belangrijk dat je naast wat goed is voor het landschap, ook de voedselproductie in de gaten blijft houden. Want mensen moeten wel eten. Dus als je die combinatie kunt maken, met bijvoorbeeld luzerne dat geschikt is als veevoer, met tegelijk oog voor de natuur, dan is dat minstens net zo belangrijk als alles wat we nu al binnen het ANLb doen. De BAM-akker biedt een mogelijkheid om te komen tot breed gedragen agrarisch natuurbeheer.’

De beste vorm

Van Goch ziet in zijn praktijk drie soorten agrariërs: pioniers die er echt voor gaan, boeren die vooral pragmatisch kijken naar de onkostenvergoeding, en boeren die het nog niet aandurven. ‘Ik heb respect voor alle drie. Ik vind het vooral belangrijk dat we aan tafel zitten. Al is het maar simpelweg voor legselbeheer, zodat ze bij het maaien netjes om de nesten heen rijden.’ Theo draagt zijn eigen praktijken graag over aan anderen. ‘Hoe verbeteren we het landschap en vergroten we het draagvlak voor de landbouw? Het collectief en de agrarische natuurverenigingen zijn daar eigenlijk wel de beste vorm voor.’

Gunfactor

Belangrijk is volgens Van Goch ook dat mensen die hun nek uitsteken, daarvoor niet alleen een vergoeding krijgen, maar ook waardering voelen. ‘Er komt een indexering aan waarmee we weidevoelbeheer of aanleg van landschapselementen extra kunnen belonen. Dat is mooi. Maar waardering is ook een soort gunfactor. Dat je gebruik mag blijven maken van de uiterwaarden bijvoorbeeld. Daar wordt gekeken naar het gebruik van dijken. Benut de kennis en ervaring van de agrarische natuurverenigingen en het collectief die diep geworteld zijn in het gebied en nauw verbonden met de praktijk.’

Overschakelen

In zijn eigen melkveehouderij is Van Goch nu al zo’n 10 jaar bezig met agrarisch natuurbeheer. Opvolging heeft hij niet. Daarom overweegt hij op termijn zijn 65 melkkoeien weg te doen en over te schakelen op duurzame teelt. ‘Dan zou ik mijn grond willen inzetten om de verduurzaming in de landbouw een handje te helpen. Misschien verschijnt dan ook hier wel een BAM-akker,’ zegt hij met een glimlach.

TEKST: MARLIES KOLTHOF

FOTO’S: FAM. VAN GOCH EN TRIX VAN VEEN

MOMENT VAN MENOP

DE PORSELEINZWAM WINT MET GLANS

*Zoals kunstenaarskeramiek kan stralen
Kan de lage zon door een beukenbos dalen*

*In de treurende afwachtende najaarse natuur
Weerkaatst de porseleinzwam haar waterig glazuur*

*Zwam en slak voelen zich op afbraakhout voldaan
Vlezig, slijmig en zacht in hun bestaan*

Hoe valer de natuur terugtreedt in memento mori
Wil de porseleinzwam juist afsteken in volle én vergane glorie.*

** Bewustzijn van vergankelijkheid*

KEES DE KROON

W. H. P. Smith

NIEUWE INZICHTEN PLEITEN VOOR
ANDERE AANPAK INVASIEVE EXOTEN

Niet bestrijden, maar juist beheeren lijkt te werken

Amerikaanse eik (boven) en Amerikaanse vogelkers (onder)

Japanse duizenknoop (boven) en Vederkruid (onder)

Systeemgericht natuurherstel: het is de zoveelste glossy term uit het handboek van de moderne ecooloog. Bosgroep Zuid Nederland en Stichting Bargerveen hebben er inmiddels meer dan zes jaar ervaring mee.

Japanse duizendknoop, Amerikaanse vogelkers, Amerikaanse eik en watercrassula: het zijn enkele invasieve plantensoorten die natuurbeheerders in ons land liever kwijt dan rijk zijn. Veel soorten komen ons land binnen via de internationale handel of worden gedumpt in de natuur door mensen die van hun tuinvijsertje af willen. Dat laatste gebeurde bijvoorbeeld met het exotische vederkruid, een allesoverheersende waterplant die inmiddels hele poelen, sloten en beken kan laten dichtgroeien. Deze exoot is samen met zijn broertje het parelvederkruid in ons land bezig aan een flinke opmars.

Een niet te winnen strijd

Beheerders doen er al jaren van alles aan om deze exoten uit de natuur te bannen, maar het lijkt een niet te winnen strijd. 'Onze focus ligt van oudsher te veel op het compleet verwijderen van exoten', zegt Jessica Snoek van Bosgroep Zuid Nederland. 'En dat gaat je niet lukken. Dat bewijst de praktijk. Daarom zijn we met het LIFE Resilias-project, dat zeven jaar lang wordt ondersteund door het LIFE-programma van de Europese Unie, een andere koers gaan varen.'

Jessica Snoek van Bosgroep Zuid Nederland: 'We veranderen het ecosysteem dusdanig dat de exoot minder goed gedijt.'

Daarbij gaat het ons niet meer om het compleet verwijderen van exoten, maar om ze beheersbaar te houden op een ecologisch verantwoorde manier. We willen de dominantie van invasieve soorten doorbreken en voorkomen. Hierbij kijken we ook naar het ecosysteem rondom de exoot. Hoe kan deze worden versterkt om de exoot onder controle te houden, of zelfs weg te houden? Zo integreren we ze als het ware in het bestaande ecosysteem.'

Zonder grote schade

Daarbij baseren de beheerders zich op een methode genaamd de Ecosystem Resilience Approach, die al op verschillende plaatsen wordt uitgevoerd. Snoek: 'We veranderen het ecosysteem dusdanig dat de exoot minder goed gedijt. De exoot krijgt een plek in het ecosysteem, zonder dat hij grote schade kan toebrengen. Uiteindelijk wordt hij dan gewoon een van de soorten in plaats van een allesoverheersende indringer.'

Concurrentie

In Utrecht ging men bijvoorbeeld aan de gang met de bestrijding van de Japanse duizendknoop die weelderig tierde op enkele wegbermen. Voor het vrijmaken van duizendknoop werd de bodem eerst tot veertig centimeter diep afgegraven om zo veel mogelijk van de ondergrondse delen te verwijderen. De grond werd vervolgens gezeefd en teruggeplaatst. In een deel van de proefvlakken werden kleine braamstruikjes geplant, zo'n anderhalf stuks per vierkante meter. Verwacht werd dat de snelgroeende bramenstruiken voor concurrentie om licht en voedingsstoffen zouden zorgen.

Voorlopige conclusie: de duizendknoop komt minder snel terug dan voorheen. In de proefvlakken met bramen bleek eind 2023 de bedekking van de bodem met duizendknoop 2,5 keer lager dan in proefvlakken zonder bramen. Ook was er minder totale biomassa van duizendknoop na de aanplant van braam.

De strijd om het licht

Ook in bosgebieden poogt men de veerkracht van het ecosysteem te herstellen door de aanplant van snelgroeende en schaduwtolerante boomsoorten. De snelgroeende soorten groeien boven de exoten uit en schaduwtolerante soorten vestigen zich eronder. Na verloop van tijd verliest de exoot de concurrentieslag om het licht. In beekdalen maakt LIFE Resilias gebruik van deze techniek bij de strijd tegen de duizendknoop. Ook hier worden ondergrondse wortelstokken verwijderd om geïntroduceerde inheemse soorten, zoals wilg en zwarte els, voldoende tijd en ruimte te geven zich te vestigen.

Twee vliegen in één klap

In Noord-Frankrijk werd deze aanpak met succes getest in een veldproef. In dit experiment verminderde de gelijktijdige aanplant van wilg en els de uitbreiding van duizendknoop met respectievelijk 50 en 80 procent. Snoek: 'Een interessante optie is om op plekken in het bos waar je hebt moeten afgraven, bomen terug te planten die niet alleen competitief zijn voor exoten, maar ook klimaatbestendig, zoals tamme kastanje, ratelpopulier en winterik. Zo sla je twee vliegen in één klap. Maar soms willen grondeigenaren dat niet. Zij willen dan liever dezelfde soort bomen terug, omdat men dat gewend is of omdat wandelaars dat mooier vinden. Dat vereist nog wel een omslag in denken.'

Concurrentie om voedingsstoffen

In ecosystemen zoals graslanden staat vooral de concurrentie om voedingsstoffen centraal. Dit werd getest in kleine veldproeven in graslanden met Aziatische duizendknopen. Na verwijdering van de wortels onderdrukten geïntroduceerde inheemse kruiden en grassen de hernieuwde groei van de duizendknoop binnen zes maanden volledig. In pilots zonder introductie van inheemse soorten bleef duizendknoop ontspruiten en

groeien. Naast de concurrentie om voedingsstoffen bleek ook de toegenomen vraag door planteneters een belangrijke factor van belang.

Onder de duim

Ook in natte gebieden die voor de landbouw weinig interessant zijn kan een invasieve soort als de watercrassula onder de duim worden gehouden door de veerkracht van het ecosysteem te herstellen. Dit blijkt uit een publicatie in Nature Today. Veldobservaties laten zien dat een verscheidenheid aan inheemse soorten kan concurreren met deze zeer invasieve plant. Experimenten, waarbij de beschikbaarheid van voedingsstoffen werd verminderd en gelijktijdig inheemse soorten zoals oeverkruid (*Littorella uniflora*) werden aangeplant, lieten zien dat de aanwezigheid van watercrassula teruggebracht kan worden.

Praktische haalbaarheid

In het komend jaar richt de studie van Bosgroep Zuid Nederland zich vooral op verdere monitoring. Daarmee hoopt men dan een volgende stap te kunnen gaan zetten. Snoek: 'We focussen ons onderzoek nu nog op vier soorten (watercrassula, vogelkers, duizendknoop en zonnebaars), maar er zijn natuurlijk veel meer invasieve exoten. Daarnaast willen we de praktische haalbaarheid onderzoeken. Dat is zeker nog een punt, want een proefopstelling is iets anders dan het aanpakken van een groot perceel in de praktijk.'

Bestrijden of beheren?

'De kosten voor zowel verwijderen als nieuw aanplanten, en daarmee het beheren van een exoot, kunnen hoog oplopen. Daarom kiezen landeigenaren

vaak liever voor alleen bestrijden, wat veel budgetvriendelijker is. Het is daarom zeker interessant om te kijken wat er op de langere termijn het beste is, zowel voor het ecosysteem als voor de portemonnee. Want het risico met alleen maar verwijderen, als het je al lukt, is dat je aan de gang kunt blijven en het bestrijden nooit klaar is. Toch zou dit op langere termijn voor sommige soorten wellicht een goedkopere oplossing kunnen blijken te zijn. En misschien zelfs vriendelijker voor het ecosysteem, want als je hele stukken afgraaft, graaf je ook de soorten mee die je juist wel wil hebben. Daarmee vernietig je telkens ook een deel van het ecosysteem zelf.'

TEKST: OSWIN SCHNEEWEISZ

FOTO'S: BOSGROEP ZUID NEDERLAND
EN CANVA

'In het bos kun je bomen terugplanten die niet alleen competitief zijn, maar ook klimaatbestendig.'

Aziatische duizendknoop
en watercrassula

Landeigenaren kiezen bij het bestrijden van invasieve exoten vaak voor alleen verwijderen, omdat dit goedkoper is.

De pijp uit gaan

Van Dale geeft over de uitdrukking ‘de pijp uit gaan’ een dubbelzinnige uitleg. ‘De pijp is waarschijnlijk een konijnenhol, waaruit het konijn is weggegaan om niet meer terug te keren’. Om vervolgens de eendenkooi erbij te halen met ‘elk van de grachten die in de kooiput uitkomen’.

In onze waterrijke delta kunnen we gerust aannemen dat de eendenkooi, nog steeds in dezelfde vorm, een Hollandse uitvinding is. De officiële eerste schriftstelling stamt uit 1550. De eerste jachtgeweren dateren van bijna een eeuw later. Gezien de frequentie en het belang van het jagen voor de pot in de middeleeuwen is het waarschijnlijk dat het spreekwoord meer van toepassing is op de eend als voedsel dan op het konijn.

Euwenoude jachtvorm

Het Jachtbedrijff (ca. 1635) schrijft over kooikerhondjes dat zij: ‘werden geleert om langhs het water binnen de Rietheyningen

om te lopen daer dese wilde vogelen uit nieuwsgierigheid naar toe schieten.’ Soms werden ook tamme lokeenden ingezet om de wilde eenden in de goede richting te leiden: het einde van de pijp, waar de kooiker het vanghokje liet dichtvallen en de eenden niet meer terug konden. ‘Sij haelen den vogel uijt, die sij een draeij oft drij geven en den hals breecken...’.

Inmiddels worden al decennialang de eenden die nu ‘de pijp uit gaan’ en worden gevangen, geringd voor wetenschappelijke doeleinden of bloed afgenomen om medische redenen, zoals verspreiding van vogelgriep. Een stuk minder dodelijk dus.

Hol sterker dan massief

In Van Dale telt het begrip pijp liefst zestien betekenissen. Daaronder ook een anatomische bij mens en dier: holle beenderen. Vogels hebben ze om hun gewicht in de lucht zo licht mogelijk te houden. Een hol bot is bovendien sterker

dan een massief exemplaar. Vanuit dit principe kijkt men tegenwoordig bij elektrische auto’s – die al zwaar zijn door de accu – waar gewicht kan worden bespaard. Zoals mijn neefje die software ontwikkelt voor auto-onderdelen. Zo heeft hij met succes een programma geschreven voor lichtere en sterkere deurklinken die door de autofabrikant met een 3D-printer kunnen worden gemaakt. Belangstelling genoeg bij de Duitse topmerken.

In de ruimtevaart worden jaarlijks miljarden uitgegeven om te onderzoeken of er buitenaards leven is. Maar met de voeten op de grond is er nog onmetelijk veel te ontdekken over ons eigen leven. Als we de natuur bestuderen, komen we tot glansrijke uitvindingen die ons leven aangener maken. Dat weten we al sinds de middeleeuwen.

TEKST: KEES DE KROON

FOTO: CANVA

De winnaar van De Boom van het Jaar 2024: de 240-jarige Ginkgo biloba in de universiteitstuin van Leiden.

ACHTSTE EDITIE DE BOOM VAN HET JAAR IN VOLLE GANG

Wordt het Oma Catalpa, de Heilige Eik of de Ziel van Groenesteeg? De mammoetboom, de oudste Amerikaanse vogelkers of de dromerige tamme kastanje? Ook deze herfst kan heel Nederland weer zijn stem uitbrengen op een van de twaalf genomineerde bomen voor de nationale titel De Boom van het Jaar 2025. SBNL Natuurfonds organiseert de verkiezing dit jaar voor de achtste keer.

De verkiezing van De Boom van het Jaar draait niet om de oudste, mooiste of dikste boom. Het gaat om bomen met een bijzonder verhaal. Zoals deze keer de grootbloemige trompetboom in de tuin van de voormalige tuinbouwschool in Frederiksoord die jarenlang een ijkpunt was voor de leerlingen. Of de walnoot op het erf in Vierhuizen, ongeveer net zo oud als de polder waarin hij wortelt en die gered werd dankzij jenever. Of de grove den op het Kootwijkerzand die ons leert dat je stormen kunt trotseren als je maar diep genoeg wortelt.

Leeftijd betwist

Bijzonder dit jaar is ook het verhaal van de Heilige Eik in Den Hout. Waarschijnlijk gaat het om de laatst overgebleven Heilige Eik in ons land en was hij in vroeger tijden

een object voor verafgoding. De boom werd in 2022 landelijk nieuws, toen een boswachter van het Utrechts Landschap ontdekte dat de boom veel ouder is dan eerder gedacht, zo'n 600 tot 800 jaar..

Ook de leeftijd van de mammoetboom in het Ledeboerpark in Enschede is onderwerp van discussie. Volgens het bordje naast de boom is deze geplant rond 1890, nadat de familie Ledeboer zaadjes had meegenomen van een reis naar Californië. Maar de aanmelders van de boom betwisten dit. Zij wijzen onder meer op een zwart-wit foto uit 1887, waarop de boom al te zien zou zijn en op dat moment al meer dan 20 jaar oud was.

Nederlandse inzending

Ieder jaar kiest de jury uit alle inzendingen één boom per provincie. Zij gaan in de

herfst de strijd met elkaar aan tijdens een nationale verkiezing. De winnaar draagt de titel De Boom van het Jaar 2025 en gaat door als de Nederlandse inzending voor de Europese verkiezing Tree of the Year in februari volgend jaar.

Stemt u ook? Dat kan via www.deboomvanhetjaar.nl of met de QR-code hieronder. Op de volgende drie pagina's vindt u de verhalen van alle twaalf genomineerden in het kort.

TEKST: MARLIES KOLTHOF
FOTO'S: ROB VISSER PHOTOGRAPHY

DRENTHE

Frederiksoord | Oma Catalpa leeft voort

In de tuin van de voormalige tuinbouwschool staat ze: Oma Catalpa speciosa. Statig, groots, met een charme waar menig jonge boom jaloers op zou zijn. In 2004 sloot de school haar deuren. Twintig jaar lang hing een deken van vergetelheid over de boom. Tot daar plots de zorgzame handen verschenen van mensen die haar verhalen hoorden in de ritseling van de bladeren. Vandaag de dag schittert Oma Catalpa opnieuw, als een ware diva.

FLEVOLAND

Dronten | De 'coolste' boom van Dronten

Deze zilveresdoorn werd geplant in 1965 en staat op een schoolplein. Volgens berekeningen uit een I-Tree onderzoek levert hij 79 dagen zuurstof (voor één persoon) en houdt hij 4.500 liter water vast. Ook heeft hij inmiddels 4.782 kilo koolstof vastgelegd. Op een warme dag is het schoolplein ruim 7° koeler dankzij deze boom. Op deze locatie wordt een Kindcentrum gebouwd. Behoud van de zilveresdoorn staat voorop bij het maken van het nieuwe ontwerp.

FRIESLAND

Bakkeveen | Stille getuige aan het water

In de Bakkefeansterdunen ligt een voormalige zandverstuiving. Langzaam is het zand vastgelegd door begroeiing. Her en der staat er in het heideveld een eenzame berk of grove den. Deze vrijstaande bomen zijn niet alleen landschappelijk mooi, maar ook van belang voor vogels als geelgors en boompieper. Deze grove den vertegenwoordigt een eenheid van water, lucht en aarde. Een paar jaar geleden is de dobbe waarin de boom staat, vergroot. Daardoor staat deze boom, statig en trots, nu aan het water.

GELDERLAND

Kootwijk | Diepgeworteld in eigen kracht

Het Kootwijkerzand is het grootste stuifzandgebied van West-Europa. Op de zandvlakte kan de temperatuur oplopen tot 60°C, terwijl de nachttemperatuur tot ver beneden nul kan dalen. Naast de uitkijktoren staat deze grove den, met zijn wortels diep in het losse zand. Elke dag trotseert hij de elementen. Deze boom laat ons zien dat als het leven je uitdaagt, je dieper moet wortelen en op zoek moet gaan naar je eigen identiteit en kracht.

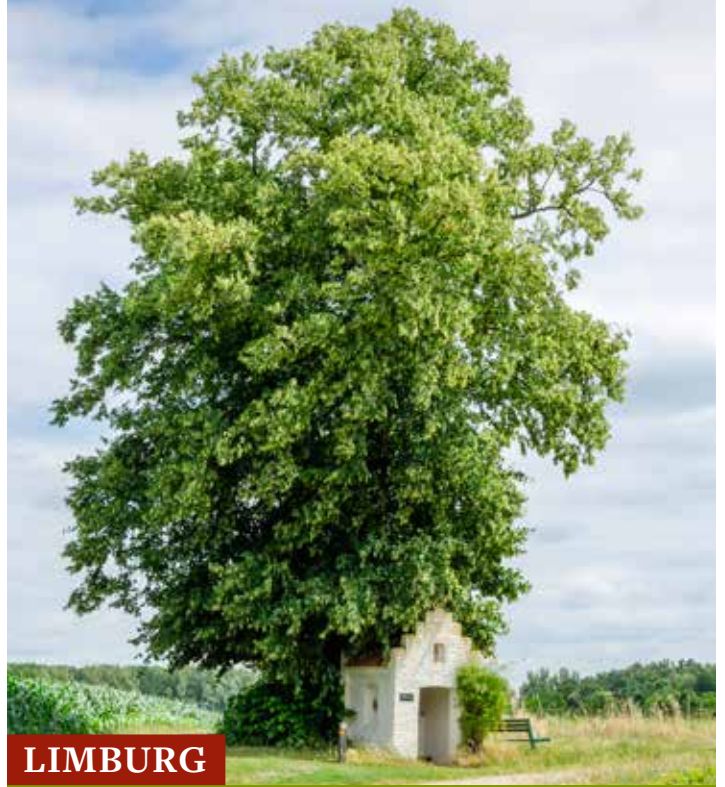

GRONINGEN

Kootwijk | Diepgeworteld in eigen kracht

Vierhuizen | Het erfgoed van Nieuw Midhuizen

Op het erf van boerderij Nieuw Midhuizen, al generaties lang in bezit van de familie Louwes, staat een indrukwekkende walnotenboom. Met 130 jaar is hij de oudste boom van de Westpolder. De boom is een botanisch ankerpunt en herbergt bijzondere verhalen. Tijdens de Eerste Wereldoorlog kwam een ambtenaar langs met de meetlat. Hij wilde de boom laten kappen voor geweerkolven. Dankzij een borrel wist Hendrik Jan Louwes de ambtenaar ervan te overtuigen de walnoot te laten staan.

LIMBURG

Beesel | Beschermheer tegen de hagel

Het Bakhei's Kapelke bij Beesel, in de velden ten zuidoosten van het dorp, is gewijd aan Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart, een van de vele titels van Maria. Achter de kapel staat een Hollandse linde, ongeveer net zo oud als de kapel zelf. In de achtergevel van de kapel is een houten kruis verwerkt, waarschijnlijk een hagelkruis, dat werd geplaatst om boze geesten af te weren, zodat gewassen niet door hagel beschadigd zouden raken.

NOORD-BRABANT

Den Hout | De oeroude 'Heilige Eik'

De 'Heilige Eik' wordt voor het eerst vermeld in archieven uit 1353, mogelijk als plek van verering en verafgoding. De boom is waarschijnlijk 600 tot 800 jaar oud en daarmee de oudste eik van Nederland. De stam is door blikseminslag uitgehold en aan één zijde open. Volgens een legende woonde er ooit een kluizenaar in. Ook was de eik, meermaals gered van de kap, tijdens de Tweede Wereldoorlog een belangrijk ijkpunt voor de geallieerden.

NOORD-HOLLAND

Amsterdam | Een veteraan op een unieke locatie

Deze veteraan is de oudste en dikste Amerikaanse vogelkers van Nederland. Hij werd eind 19e eeuw geplant bij de aanleg van begraafplaats De Nieuwe Ooster in Amsterdam. Het ontwerp uit 1889 van de befaamde landschapsarchitect Leonard Springer is sinds 2004 een officieel rijksmonument en inmiddels erkend als een arboretum, dat wordt ondersteund door een stichting met veel vrijwilligers. De Amerikaanse vogelkers wordt gezien als invasieve exoot en actief bestreden. Oude exemplaren zoals deze zijn daarom zeldzaam.

OVERIJSEL

Enschede | De mammoet van het Ledeboerpark

In het Abraham Ledeboerpark staat een indrukwekkende mammoetboom, een Sequoiadendron giganteum. Volgens het bordje is hij rond 1890 geplant, toen de familie Ledeboer zaadjes meenam vanuit Californië. Maar sommigen betwisten dit. Zij wijzen op een zwart-wit foto, gemaakt in 1887 kort na de oplevering van het landhuis, waarop de boom, meer dan 20 jaar oud, al te zien zou zijn. Zij wijzen ook op een factuur uit 1865, waarop de landschapsarchitect van het park is vermeld.

UTRECHT

Veenendaal | Daar bij die molen

De huidige bewoner van de molen begon in de jaren '90 met het verzamelen van exotische planten en bomen. Hij verwierf een kurkeik, toen al 30 tot 40 jaar oud, en plantte hem bij de molen. Ten tijde van de laatste Elfstedentocht in 1997 verloor de kurkeik zijn blad door de koude wind, maar herstelde zich goed. Jaarlijks worden de vruchten per post verzonden door heel Europa om nieuwe boompjes voort te brengen.

ZEELAND

Oostkapelle | De dromer van Westhove

Kasteel Westhove werd in 1572 door de Watergeuzen heroverd op de Spaanse bezetter. Daarna kwam het in particuliere handen en werden er parken en tuinen aangelegd. Tegenover het kasteel staat een indrukwekkende tamme kastanje, vermoedelijk ongeveer 130 jaar oud. Tamme kastanjes op leeftijd zoals deze maken soms wonderlijke vervormingen in hun stam. De boom maakt een dromerige indruk. Hij lijkt een keer door de bliksem te zijn getroffen, maar heeft zich goed hersteld.

ZUID-HOLLAND

Leiden | De ziel van Groenesteeg

Op de historische begraafplaats Groenesteeg staat een beuk die je niet alleen ziet, maar ook voelt. Een natuurlijke gigant die al ruim 160 jaar waakt over de graven. Een levende getuige van vakmanschap en vernuft: een geënte groene beuk als onderstam, krachtig en snelgroeiend, draagt een bruine beuk met een sierlijke, traag groeiende kroon. Deze boom is meer dan flora, het is erfgoed dat ons herinnert aan de diepe waarde van natuur in ons dagelijks leven.

DE UITKIJKPOST

Hoog tussen de bomen op de Hondsrug ligt het Boomkroonpad. Door een worteltunnel van 23 meter en vervolgens een wenteltrap omhoog, kom je bij het begin van de loopbrug op 7,5 meter hoogte. De loopbrug voert in etappes naar een ronde toren op 22,5 meter hoogte. Dit levert een ongewone kijk op een zee van boomkronen. Je staat letterlijk op dezelfde hoogte als fluitende vogels en springende eekhoorns.

De brug is 125 meter lang, heeft een stalen constructie en wordt gedragen door negen pylonen. De loopbrug eindigt op de begane grond, waar diverse wandelingen verder het bos invoeren. Het Boomkroonpad is eigendom van Staatsbosbeheer en werd geopend in 1996. Er zijn inmiddels uitgewerkte plannen voor de bouw van een tweede, hogere toren.

Gevormd in de ijstijd

Bij Buitencentrum Boomkroonpad beginnen verschillende fiets- en wandelroutes door de uitgestrekte natuur van de Hondsrug. De Hondsrug is een zogeheten megaflute, gevormd in de ijstijd het Saalien en bestaat uit meerdere parallel liggende langgerekte ruggen in het landschap. Ze strekken zich uit van het hart van de stad Groningen tot het meest zuidoostelijke puntje van de provincie Drenthe.

Fietspaden, bospaden, zandpaden, keienpaden, ruiterspaden; ze doorkruisen de Hondsrug. Tot in het diepst van de bossen kun je de natuur opzoeken. Natuur met grafheuvels, hunebedden, vennetjes en heide. Maar vergeet ook de mooie esdorpen niet die rond de boswachterij liggen, en de imposante beukenlanen.

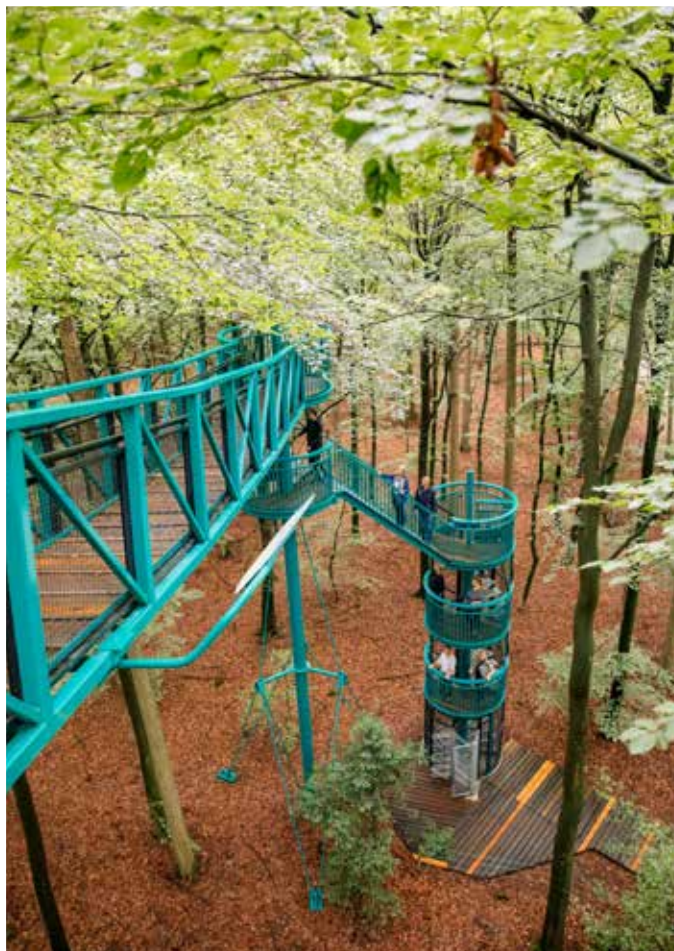
Praktische informatie

Het Boomkroonpad ligt naast informatiecentrum Het Houtvester Kuhnhus, waar je terecht kunt voor meerdere activiteiten en horeca. Het terrein heeft ook een speelbos. Het pad is alleen te bereiken via trappen en daardoor niet geschikt voor mensen met een fysieke beperking of kinderwagens. Op het Boomkroonpad zijn geen honden toegestaan. In het bos mag de hond mee, mits aangelijnd.

Buitencentrum Boomkroonpad
Boswachterij Gieten-Borger
Steenhopenweg 4
9533 PN Drouwen

Meer info: staatsbosbeheer.nl

FOTO'S: MARLEEN ANNEMA FOTOGRAFIE

Boomkroonpad: wandelen tussen vogels en eekhoorns

Mijlpaal voor Van Hemertfonds: meer dan een miljoen

1

Foto: Daniël Hoitink

Het Van Hemertfonds van SBNL Natuurfonds heeft een fraaie mijlpaal bereikt. Het eerste en oudste fonds van de stichting is de magische grens van 1 miljoen euro voorbij. Dat bedrag is in de loop der jaren toegekend aan tientallen projecten in Overijssel en Gelderland. Stuk voor stuk kleinschalige, vaak particuliere of agrarische projecten op het gebied van biodiversiteit, landschaps- of natuurbeheer.

Het fonds is een succes en past naadloos bij de doelstelling van SBNL Natuurfonds om particulier natuur- en landschapsbeheer te stimuleren door financiële middelen beschikbaar te stellen voor individuele projecten. Daarbij hanteert de stichting ook de ‘wise-use’ gedachte: natuur en landschap zorgvuldig beheren en er vervolgens uit oogsten. In de loop der jaren zijn talloze projecten gehonoreerd, zoals drones, die de bescherming van weidevogelnesten en reeën met kalfjes ondersteunen, en de aanleg van honderden meters heggenstroken.

Met dank aan de barones

Het is allemaal te danken aan Dietje Titia, barones van Hemert tot Dingshof-Coldewey,

die op 4 oktober 2010 op 95-jarige leeftijd kinderloos overleed. Bij testament liet ze haar miljoenenvermogen en haar huis in Lochem na aan SBNL Natuurfonds. Het geld moest ten goede komen aan natuur, landschap en erfgoed in Overijssel en Oost-Gelderland. SBNL Natuurfonds heeft haar erfenis belegd en stelt jaarlijks een bedrag beschikbaar uit het rendement voor een verscheidenheid aan projecten.

Wie was Dietje Titia? Een sober levende, intelligente, ruimdenkende en welbespraakte vrouw met een grote interesse voor natuur. Opgegroeid in Deventer in de familie van de beroemde Bussink Koekfabriek. Dietje Coldewey, intelligent als ze was, ging rechten studeren aan de Universiteit van Amsterdam. Bij haar eerste baan op het

ministerie van Justitie leerde ze de jurist mr. Jan baron van Hemert tot Dingshof kennen. In 1944 trouwde het stel.

Doe maar gewoon

Jan van Hemert behoorde tot een adellijk geslacht, dat teruggaat tot begin 1400. Dingshof was een havezate in Olst, die uiteindelijk in 1882 werd gesloopt. In 1819 verwierf de familie Van Hemert tot Dingshof de titel baron. Met haar trouwen werd Dietje barones, maar die titel gebruikte ze eigenlijk nooit. Doe maar gewoon, was haar motto. Dat uitte zich ook in soberheid. Liever een stoel van de kringloop dan een nieuwe.

Na een aantal omzwervingen naar Rotterdam en Nederlands-Indië vestigde

De liefde voor de natuur kreeg Dietje mee van haar vader, een jager.

2 Foto: Patrijzen Werkgroep Montferland

Foto: SPLIJ+

5 Foto: Stichting Guacamaya

Foto: SBNL

Jan baron van Hemert tot Dingshof en
Dietje Titia baronesse van Hemert tot Dingshof-Coldewey Tekening: Piet Coldewey

het echtpaar zich als advocaten in Nijmegen, waarbij ze veel pro deo zaken deden. Ze vormden een 'berucht' duo doordat ze zich echt in zaken 'vastbeten'. Dat heeft de gemeente Lochem, waar het echtpaar later naartoe verhuisde, aan den lijve ondervonden. Met succes verhinderde Dietje de bouw van een flatgebouw achter haar woning.

Liefde voor de natuur

Bij hun jaarlijkse reizen in binnen- en buitenland trokken ze vaak de natuur in. Die liefde kreeg Dietje mee van haar vader, een jager, die zijn dochter van alles over dieren en planten bijbracht. Thuis in Lochem onderhield ze een prachtige tuin tjokvol bollen en planten. Een eigen stukje natuur, waarvan ze een deel 'stiekem' meebracht van haar reizen.

Het testament met de schenking aan SBNL Natuurfonds past bij haar levensverhaal,

waarin de natuur zo'n grote plaats innam. Het heeft er sinds 2012 voor gezorgd dat de natuur en het landschap in het oosten van het land een stukje mooier is gemaakt. Particuliere eigenaren van landgoederen en agrarische natuur dienden daartoe de aanvragen in.

Beoordelingscommissie

Een aparte commissie beoordeelt ze. Daarbij ligt in toenemende mate de nadruk op het versterken van de gemeenschapszin, bijvoorbeeld door het werken met vrijwilligers of door een educatief aspect. Strikt genomen moet de miljoenste euro nog worden uitgekeerd, maar dat is een formaliteit. Ook dit jaar zijn alweer meer dan voldoende aanvragen ingediend. Daarvan worden ongetwijfeld verschillende toegekend, zodat die bijzondere mijlpaal zeker wordt gehaald.

TEKST: HANS SIEMES

MEER DAN 100 PROJECTEN

In totaal kregen sinds 2012 meer dan 100 projecten steun vanuit het Van Hemertfonds. Een kleine greep (plus foto's) uit die projecten:

1. In Huppel bij Winterswijk is een eeuwenoude korenspieker opgeknapt.
2. In Montferland heeft het project Paradijs voor de Patrijs ervoor gezorgd dat de teruggang van de patrijs is omgebogen naar een mooie groei.
3. Dichtgegroeide kolken in Kamperveen werden hersteld.
4. In Geesteren zorgden vrijwilligers ervoor dat er weidevogels zijn teruggekeerd, onder meer door boeren te belonen voor plas-drasgebieden.
5. Schoolkinderen in Steenwijk deden mee aan een lesprogramma over de zeldzame sleedoornpape.

Gouden voorbeeld

Het Van Hemertfonds dient inmiddels als 'gouden' voorbeeld voor de andere fondsen die SBNL Natuurfonds in beheer heeft: het Nora Croin Michielsenfonds en de Bijdrage H.J.E van Beuningen voor wetenschappelijk onderzoek, en de fondsen voor natuur en landschap: Fonds West Gelderland, het Lida Jannink Fonds en het Weidevogelfonds Vanellus Vanellus.

Het verdwenen Drentse cultuurlandschap

Er wordt veel gediscussieerd, geschreven en nagedacht over de natuur. In de rubriek Natuurstemmen spreekt Oswin Schneeweisz met denkers, schrijvers en experts over verschillende manieren waarop je naar natuur kunt kijken. Deze keer: Frank Westerman, journalist en schrijver.

Een das en een hunebed sieren de cover van *Terug naar De Nul*: een non-fictie novelle op handzaam vestzakformaat, geschreven door journalist en schrijver Frank Westerman. Zocht Westerman de inspiratie voor zijn vorige boek *Zeven dieren bijten terug* nog ver weg (Nova Zembla bijvoorbeeld), nu blijft hij dichterbij huis. Eigenlijk wilde hij zijn nieuwe Engelstalige vriendin zijn geboortegrond Drenthe laten zien, maar het werd een voettocht door het (verdwenen) landschap van zijn jeugd. Langs hunebedden die worden bezocht door sjamanen, gelegen in een nieuw, oud landschap dat bij hem meer bevreemding dan herkenning oproept.

Westerman:
‘Een landschap waarin je bent opgegroeid, gaat onder je huid zitten.’

Oerstaat

Westerman: ‘Ik ben geboren aan de rand van Assen. Als jongetje trok ik altijd naar het platteland. Ik bouwde hutten. Maar het cultuurlandschap van mijn jeugd is door menselijk ingrijpen aan het verwilderen en verruigen. Het Deurzer Diep en ook De Vledder Aa kabbelen weer in hun oude bedding. De moerassen, die ooit door jichtige veenarbeiders waren drooggelegd, zijn weer terug. De zwartbonte koeien uit mijn jeugd zijn weg. Nu staan er langharige hippierunderen uit Schotland en Spanje. Niet in de wei, maar in het woud. Mijn provincie was de laatste die werd ontsloten met een treinverbinding en de eerste die weer in een soort ‘oerstaat’ werd teruggebracht.’

Vervreemding

‘Kavel na kavel wijkt het boerenland voor natuur. Ik ben heel erg voor natuur, maar ik vraag me wel af of we met al die rewilding-projecten niet bezig zijn onszelf van het landschap te vervreemden. Als de verwildering van het landschap ten koste gaat van cultuurlandschap, raak je namelijk ook iets kwijt: de cultuurhistorie. Een landschap waarin je bent opgegroeid

gaat onder je huid zitten. Ook al strijk je neer op een andere plek, ergens zit er toch een elastiekje om je enkel dat je blijft verbinden met je geboortegrond.'

Advocaat van het cultuurlandschap

Westerman: 'Natuurlijk zeg ik niet dat alles hetzelfde moet blijven. Landschappen veranderen, maar je moet nog wel in staat zijn om je ertoe te verhouden. Zo'n mooi aangelegde eikenlaan van vroeger of een rij oude knotwilgen in de wei, dat ervaren mensen ook als natuur. In zo'n landschap ervaar je de geschiedenis, het verstrijken van de tijd en jouw plaats daarin. Maar als je het landschap plotseling terugbrengt tot voor de komst van de hunebedbouwers, verliest het die historische lagen. Waarom kunnen cultuur en natuur niet samengaan? In een tijd waarin de 'rewilders' een steeds grotere invloed hebben, wil ik de advocaat zijn van ons cultuurlandschap.'

Bijgeloof

Voor de een is een hunebed (Drenthe telt er 52) een hoop stenen, voor de ander een gewijde plaats waar je met geesten kunt praten of een restantje kunt aanschouwen van wat ooit een mythisch land was. Dan

is religie nooit ver weg. Westerman: 'Of je het nu hebt over het Atlantis van de hunebed-aanbidders of het Arcadië van de natuurminnaars, het zijn in feite twee kanten van dezelfde medaille. Want of je nu als hedendaags ecooloog teruggrijpt op een bezielde oernatuur of als hedonist op een mythisch oervolk dat hier ooit geleefd moet hebben: je kunt niet zonder een flinke dosis bijgeloof.'

Westerman signaleert een groeiende beweging van bijgelovigen, wichelroedelopers, hunebed-sjamanen en mensen die de natuur een ziel geven. Zelf ondernam hij, om de ervaring te ondergaan, ook een aantal van die tochten. Hij ging wichelroedelen.

De dood of de gladiolen

Westerman: 'Dan zoek je als nuchtere Drent natuurlijk naar een verklaring en kom je al snel uit bij de secularisering. Natuur is voor veel mensen een substituut voor de kerk geworden. Dan ga je allerlei spirituele zaken aan de natuur toekennen. Ik weet nog dat mijn ouders geld gaven aan de zending die in Afrika juist het animisme bestreed. Nu steekt het hier in eigen land, rond die hunebedden, weer de kop op.'

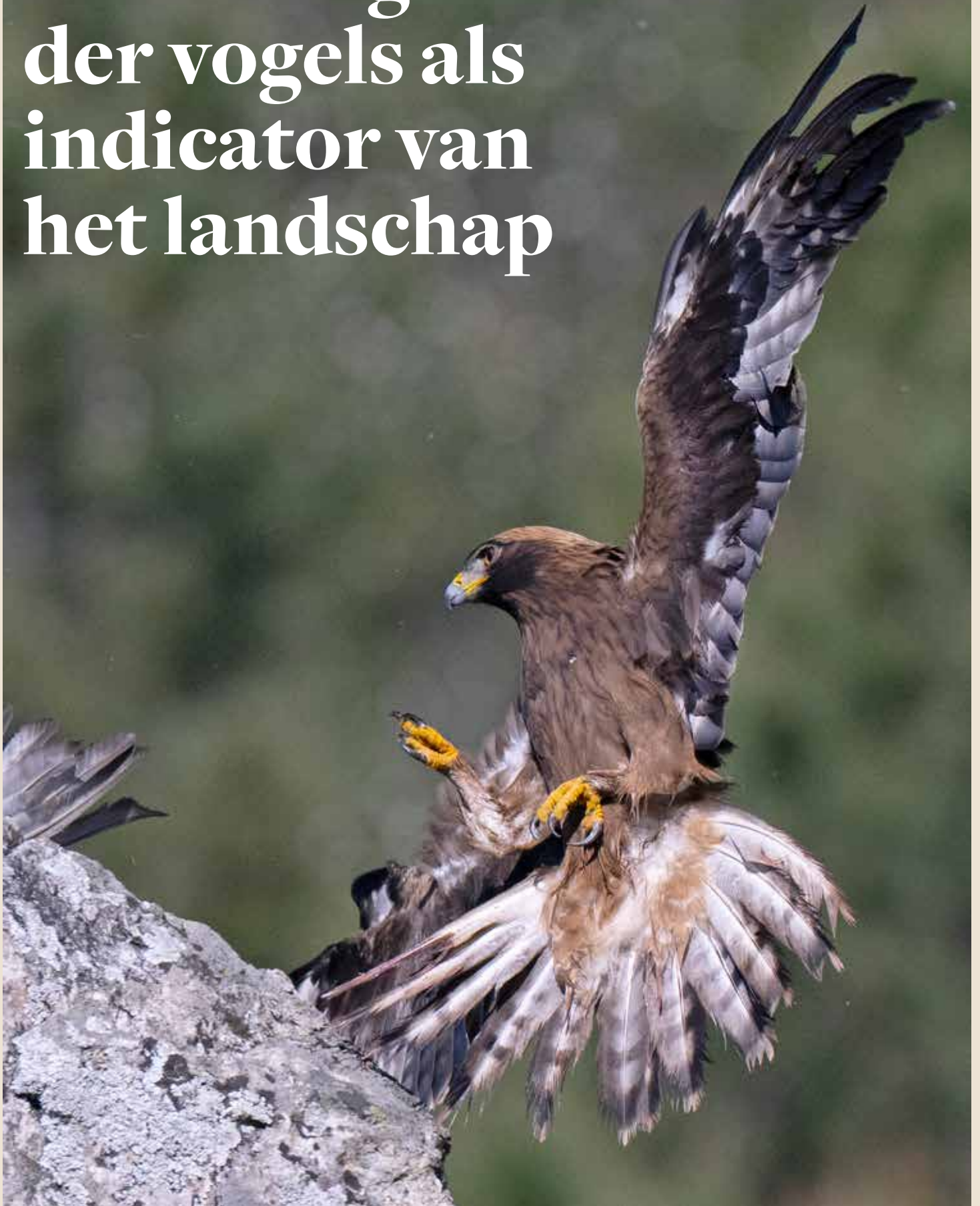
'Steeds vaker verschijnen tegenwoordig 'wetenschappelijke' studies waarin menselijke eigenschappen aan natuur worden toegedicht. Zo zouden bomen met elkaar communiceren via schimmelnetwerken en elkaar zelfs beschermen. Dit verhaal ging de wereld rond, maar werd recent door boscoloog Justine Karst afgedaan als een 'sprookje'. Er klopte niets van die studies en de wijze waarop ze werden gepresenteerd. De natuur is niet lief of empathisch. In de natuur is het de dood of de gladiolen. Hoge bomen gunnen hun jonge burens geen straalje licht.'

Terug naar De Nul
Frank Westerman
 Uitgeverij
 van Oorschoot
 ISBN :
 9789028252110

FOTO EN ILLUSTRATIE:
 UITGEVERIJ VAN OORSCHOT

De koning der vogels als indicator van het landschap

Dwergarend

Als koning van de lucht herinnert de arend ons aan de schoonheid én de kwetsbaarheid van Europa's natuur.

Zeearend

‘De koninklike vogel op der rotsen top gezeten, heeft grootsch en kalm de zon bezien en d’hemelen gemeten.’ Zo begint het gedicht ‘De Arend’ van Albrecht Rodenbach uit 1888. Weinig vogels op aarde genieten zoveel aanzien en bewondering als deze majestueuze roofvogel. Maar hoe gaat het eigenlijk met de ‘koning der vogels’? In hoeverre is hij gevoelig voor de aantasting van ons landschap, het verlies aan biodiversiteit of voor klimaatverandering?

De arend, met zijn indrukwekkende verschijning en vermogen om hoog te vliegen, wordt al eeuwenlang vereerd als symbool van macht, wijsheid, schoonheid en onafhankelijkheid. Traditioneel was en is de arend veelvuldig terug te vinden op vlaggen, wapenschilden en andere officiële symbolen, wat de associatie met leiderschap en overwinning bevestigt. Hij wordt gezien als brug tussen aardse en hemelse werelden. In de Griekse mythologie is hij verbonden aan Zeus, de oppergod. De Romeinen gebruikten de vogel op de standaarden van hun legioen. De Verenigde Staten adopteerden de Noord-Amerikaanse

‘Bald Eagle’ als een prominent onderdeel van hun grootzegel.

Het vrouwtje is groter

Ook de benamingen zijn bijna mythisch. Zo is er de slangenarend, de wurgarend, de kroonarend en de vechtarend. Arenden zijn dagactieve, middelgrote tot grote roofvogels met brede vleugels en scherpe, krachtige klauwen. Zoals alle roofvogels hebben ze een grote, krachtige haaksnavel, om het vlees van hun prooi af te scheuren. Ze beschikken bovendien over een uitstekend gezichtsvermogen. In tegenstelling tot de mensheid is het vrouwtje doorgaans groter dan het

mannetje, een fenomeen dat seksueel dimorfisme wordt genoemd. Hun volwassen verenkleed is nagenoeg gelijk en wordt pas na enkele jaren verkregen.

Doortrekkers en broedvogels

Arenden komen in heel Europa voor, maar hun verspreiding varieert per soort en leefgebied. Terwijl de zeearend vooral voorkomt in Noord- en Oost-Europa (met grote populaties in Scandinavië), broeden de Bonelliarend (ook wel havikarend genoemd) en de dwergarend vooral in de zuidelijke helft van Europa. De Spaanse keizerarend komt alleen voor in Spanje en Portugal. In Nederland en België

Steenarend

Visarend

vinden we de zeearend (broedvogel), de visarend (broedvogel in de Biesbosch en doortrekker), de slangenarend (zomergast) en de steenarend (dwaalgast).

De zeearend prefereert natte gebieden, zoals moerassen, brede rivieren, grote meren en zeekusten. De Bonelli-arend daarentegen leeft vaak in vrij droge berggebieden die niet te zwaar bebost zijn en waar ze nestelen op onbereikbare rotswanden. De dwergarend houdt juist wel van bos, grenzend aan grote open vlakten, in heuvelland en bergen.

Ecosysteem in evenwicht

Arenden jagen op een breed scala aan prooidieren, zoals knaagdieren, vissen en vogels. Als toppredatoren spelen ze een belangrijke rol in het ecosysteem. Door zijn jachtgedrag helpt de arend populaties van zijn prooidieren in evenwicht te houden, waardoor overpopulatie en verstoring van het ecosysteem worden voorkomen. Zijn aanwezigheid is een indicator voor de gezondheid van het landschap. En juist omdat hij zo symbolisch is, draagt de arend bij aan de waardering voor en daarmee bescherming van de natuur.

Herintroductie en natuurbehoud

Soms is dat zelfs zijn redding. De Europese zeearend keerde met succes terug in onder meer Denemarken, Tsjechië en Nederland, vaak dankzij een combinatie van herintroductie en natuurherstel. In Denemarken groeide de broedpopulatie van nul in 1995 tot minstens 150 paren in 2021. In Nederland broeden sinds hun terugkomst in 2006 inmiddels meer dan 20 paren, voornamelijk in de Biesbosch en de Oostvaardersplassen.

De Bonelli-arend daarentegen verkeert nog steeds in precare toestand. Veranderd landgebruik in Zuid-Frankrijk en op het Iberisch schiereiland leidde in de jaren '70 en '80 tot een dramatische afname van geschikte broedgebieden. Inmiddels is het aantal broedparen gestabiliseerd op ongeveer 1.000, maar dat maakt het totaalplaatje nog altijd niet erg rooskleurig.

Gemengd beeld

De steenarend wordt weliswaar niet als bedreigd beschouwd, maar staat in sommige landen wel onder druk. In andere

gebieden laat hij juist een groeiende trend zien, onder meer in Frankrijk, Bulgarije en Finland. De totale Europese populatie wordt geschat op 6.000 tot 10.000 broedparen, met een sterke vertegenwoordiging in onder meer Spanje en Noorwegen.

De populatie dwergarenden wordt beschouwd als stabiel, hoewel schattingen van het aantal broedparen sterk uiteenlopen. Kortom, een gemengd beeld. Sommige soorten herstellen met succes, terwijl andere nog steeds kampen met bedreigingen.

Menselijke activiteit

En die bedreigingen zijn velerlei. Intensieve landbouw, verstedelijking, ontginning van natte gebieden en daarmee verlies aan habitat. Het gebruik van pesticiden en andere vormen van vervuiling, maar ook windmolens en hoogspanningslijnen. Al deze menselijke activiteit in het landschap verstoort het leefgebied van de arend. Helaas vormen bovendien illegale jacht en vervolging in sommige gebieden nog altijd een gevaar.

Klimaatopwarming
leidt tot
verschuiving van
broedgebieden
naar het noorden
en naar grotere
hoogtes.

Havikarend

Prooigebieden veranderen

Daarbij begint de klimaatopwarming een rol te spelen, omdat het prooigebieden beïnvloedt. Het leidt tot verschuiving van broedgebieden naar het noorden en naar grotere hoogtes. Soorten die kou prefereren, krijgen het moeilijker. Ook 'bergspecialisten' zijn gevoelig, omdat hun leefgebied door de opwarming letterlijk opraakt. Populaties in de Alpen, Pyreneeën en Karpaten zien hun habitat kleiner worden. Soorten die houden van natte gebieden lijden onder het opdrogen van wetlands. Hun prooidieren (amfibieën, kleine zoogdieren en vogels) verdwijnen uit het landschap.

Het goede nieuws is dat soorten die van warmte houden, zouden kunnen profiteren. Mediterrane arenden zoals de bedreigde Bonelli kunnen volgens een recente studie mogelijk nieuwe gebieden koloniseren, mits daar een geschikte habitat voor ze te vinden is.

Herstel en behoud

Veel Europese natuurbeschermingsorganisaties pleiten al decennialang voor

meer beschermende maatregelen. In de eerste plaats wijzen zij op het belang van herstel en behoud van leefgebieden, zoals wetlands en open terrein. Ook de bescherming van nesten en rustplaatsen is belangrijk, omdat het verstoring vermindert. Heel specifiek gaat het dan bijvoorbeeld om de bescherming van geschikte nestbomen in waterrijke gebieden, of om een wandelverbod in gevoelige gebieden tijdens het broedseizoen.

Opstapeling van gifstoffen

Ook een verbod op het gebruik van bepaalde pesticiden of een volledig verbod op het jagen met lood zouden de arend kunnen helpen. Wanneer prooidieren resten van schadelijke stoffen of zware metalen bevatten, komen deze ook in het lichaam van roofvogels terecht. Omdat die stoffen heel moeilijk afbreken, wordt de concentratie in het lichaam steeds hoger, zelfs hoger dan die in de prooidieren. Kortom, hoe hoger in de voedselketen, hoe meer gifstoffen zich opstapelen, een proces dat biomagnificatie wordt genoemd.

Dit kan de voortplanting van de arend belemmeren en zijn zenuwstelsel aantasten.

Trotse bewoner

Als koning van de lucht herinnert de arend ons aan de schoonheid én de kwetsbaarheid van Europa's natuur. De arend is meer dan een roofvogel; hij is een symbool van ecosystemen in balans — of juist uit balans. De vogel die dichters inspireert en door velen bijna bovennatuurlijke eigenschappen wordt toegedicht, blijft met de juiste bescherming een trotse bewoner van de Europese luchten. Zeker met het oog op de verandering van het klimaat ligt de toekomst van de arend mede in onze handen. Laten we ervoor zorgen dat hij blijft vliegen boven een leefbaar Europa.

TEKST: MARLIES KOLTHOF

FOTO'S: HENK LAVERMAN EN HANS MENOP

NACHTFORT

LAAT

FORT HONSWIJK

ONTWAKEN

KOM WANDELEN, VIEREN, VERGADEREN & VERWONDEREN

- Reserveer je exclusieve evenement
- Boek een rondleiding door het fort
- Bezichtig je nieuwe kantoorruimte

NACHTFORT op Fort Honswijk
info@nachtfort.nl
www.nachtfort.nl
Lekdijk 58 Schalkwijk
(030) 6668936

